

## Apokalipszis vagy globális fenntarthatóság

A Magyar Kárpitművészek Egyesületének kiállítása a Vigadóban

A budapesti belvárosi Vigadó reprezentatív kiállítótereiben 2017. április végétől május végéig volt meg tekinthető a Magyar Kárpitművészek Egyesületének szervezésében létrehozott harmadik nemzetközi kárpitművészeti kiállítás *Kárpit 3 – Apokalipszis vagy globális fenntarthatóság* címmel.

A témaválasztás és a most már két évtizedes múltra visszatekintő Egyesület története és vállalkozása kiemelkedő jelentőségű a kortárs magyar művészet, ezen belül is az kézműves iparművészet történetében. A választott téma önmagában is jelzi, hogy az alkotók teljességgel benne élnek az emberiség jelenét és a jövőjét elemző technikai, etikai és tudományos vizsgálódások világában, és a maguk eszközeivel részt kívánnak venni a problémák okainak, okozatainak tudatosításában. A műfaj, amelyben egyéni válaszaikat megfogalmazzák, az emberiség egyik legrégebbi technikájának, a szövésnek a legkifinomultabb módja. A kárpit a gondolat lassú időbeli megvalósításának folyamata során a szálak és fonalak kereszteződésével, a szövéssel, egyéni technikai variációkkal gazdag vizuális megjelenítése. Önmagában ez a szövőszékekhez kötődő technika is az emberi szellem és a reális világ csodálatos egymásra találása, s mint ilyen, egyszerre tudományos találmány és költészet.

### A történet átalakulásokkal

Az egyesület magyarországi megalakulása, eddigi jelentős munkálkodása és fennmaradása nem csupán a kortárs művészettörténet kiemelkedő momentuma, hanem a közelmúlt magyar történelmi eseményeinek dokumentatív lenyomata. Létrejött egy bomló társadalmi helyzet elleni tiltakozásnak fogható fel. Mondhatjuk, hogy a Magyar Kárpitművészek Egyesülete a rendszerváltást megelőző évek szellemi forrongásainak különös eredménye. A hatvanas évektől felfakadó, még a második világháború utáni sokkokból ébredező, az elkese-

DVORSZKY HEDVIG (1942) Ferenczy Noémi-díjas művészettörténész, a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja.

redett tiltakozásokat kifejező, minden korábbi szabályt lebontó avantgárd mozgalmak egyik drámai hatású művészi területén, a korabeli textilművészetben is ez zajlott. Kelet-európai kiindulópontja abban a lengyel szellemi közegben található, amely szélesebb horizonton, például a színházművészetben és az effektekre koncentráló képzőművészetekben, a textilalkotásokon keresztül szedte elemeire képletesen és szó szerint is az alkotó szálakat. Magyarországon is hamar követőkre talált. Kiállítótermekben és színpadokon, kis kávézóknak és egyetemi klubokban terítette ki a dolgok elemeire szedett alkatrészeit a művész, provokálva az „újraserkesztés” kényszerét. Az avantgárd hullámai ugyan számos további politikai és kulturális esemény megtermékenyítői voltak, de rombolási gesztusaik sokakat megriasztottak. Az újraépülés természetes vágya és szükségessége nyilvánvaló lett. Magyarországon az 1980-as években a Gobelin 14 nevű csoport lépett föl elsőként szervezett formában a klasszikus szövés-mesterség védelmére, majd közvetlenül a rendszerváltást megelőző években a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetségének keretében működő textilszakosztály Svájcból hazatért és itthon megválasztott vezetője, Polgár Rózsa kezdeményezett egy újabb, a nemzeti hagyományokhoz kötődő mozgalmat. Nyolc művésszel megalkották és a Budavári Palota akkor még romos termében, a homokkal fedett padlózatra helyezett rengeteg gyertya világításában mutatták be az egyenként megszőtt, hatalmas méretű *Himnusz* című műveiket. Ez a kiállítás nem csak a megjelent terjedelmes tömeg és a sajtóvisszhang miatt vált a rendszerváltás ikonikus eseményévé. Az akkor még gobelineseknek nevezett művészcsoport mágnesként vonzotta magához a hagyományos műfaj képviselőit és a gondolatral rokonszenvező alkotókat, létszámuk hamarosan hetven-nyolcvan körül alakult.

Ebben a szellemben és közösségi vállalkozásban készítették el és mutatták be az 1995–96-os Millecentenáriumi ünnepére első közös, a *Kárpit határok nélkül* című művüket. Ez 46 alkotó 78 kárpitnégyzetből álló, saját műhelyében, saját stílusában készült, majd egyetlené összevarrott, óriási, 10,5 négyzetméteres mű egy XVI. századi, az egykori Kárpát-medencei térkép nyomán vált szintén meghatározó jelentőségűvé. Az események felgyorsultak. 1996-ban Dobrányi Ildikó textilművész megszervezte a mai elnevezésű Egyesületet. 2000-ben megszerezték-megmentették az Iparművészeti Vállalat felszámolásra ítélt, hatalmas méretű szövőszékét, és megalakították a Várban a Budai Kárpitszővő műhelyt, majd helyesbítették mesterségük elnevezését is. (A kárpitkészítés ókori, majd reneszánsz klasszikus hagyományainak újkori folytatását a franciaországi Gobelin mester nevéhez kötötte sokáig a magyar szaknyelv, ennek kijavításaképpen bevezették a kárpit elnevezést.) Az újabb nagyméretű, közösen létrehozott művek innentől kezdve a Kárpitműhely szövőszéke mellett egymást váltó művésznők keze munkája nyomán, nem megrendelésre, hanem saját szellemi indíttatásra és elhatározásból, pályázati lehetőségek folyamatos ostromlása és esetenkénti támogatása nyomán, egymás után születtek meg. 1999–2000-ben a *Szent István és műve* a magyar államalapítás tiszteletére készült el (ma az Esz-

tergomi Képtárban van), a húsz négyzetméteres, háromrészes, 36 művész által szövött *Corvin kárpitokat* 2003–2006 között alkották meg (ma az Országos Széchényi Könyvtár Nemzeti Emlékhely kiállítóterében van). Ekkorra a mozgalom olyan jelentőségűvé vált, hogy elsősorban a Ferenczy Noémi-hagyományokon felnőtt nemzedék egyik tagjának, Kecskés Ágnes textilművésznőnek a kezdeményezésére belevágtak a nemzetközi kapcsolatépítésbe. A Szépművészeti Múzeum ugyancsak vállalkozó bátorságú és kitűnő nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező menedzser-igazgatójának, Bán Lászlónak a támogatását megnyerve, 2000-ben megrendezték a *Kárpit*, majd 2005-ben már számmal ellátott *Kárpit 2* nemzetközi kiállításait. A „nemzetközivé” tételben további művész alkotókszervezők, már az új generáció tagjai, Hegyi Ibolya és Pápai Livia mellett, jelentős kapcsolati tőkét és szakmai inspirációt jelentett András Edit művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum időközben New Yorkba telepedett munkatársa. A Magyar Kárpitművészek Egyesületének két évtizednyi történetében történt számos fordulat közé tartozik a jelenlegi *Kárpit 3* nemzetközi kiállítás helyszínváltozása is, amelyet szintén történelmi fordulatnak is tekinthetünk. Miután a magyar múzeumok területére is kiterjedő igazgatási változtatások eredményeképpen Bán László lett a Magyar Nemzeti Galéria és a Szépművészeti Múzeum közös intézményi igazgatója, majd a városfejlesztési programok részeként átépítési munkálatok kezdődtek mindkét intézményben, így nem tudták hasznosítani a művészek – azaz az Egyesület – a *Kárpit 3* már évekkel korábban lekötött helyszínét. Így jött létre az időközben a magyar kulturális élet meghatározó szereplője, a köztestületté vált Magyar Művészeti Akadémia, az Egyesület és Baán László aláírásával egy megállapodás, amely szerint a Vigadó épületének kiállítótermeiben kapott helyet a *Kárpit 3* bemutató, rendezőjeül a Múcsarnok amúgy építészdiplomájú igazgatóját, Szegő Györgyöt kérték fel.

## A koncepciók alakulása

A kelet-európai politikai rendszerváltás folyamatának hullámaiból előtörő érzelmek, a hosszú idő óta elnyomott szellemi értékek váratlanul erőteljes felszínre törésétől fokozatosan vezettek el a globális világ megértésének valóságáig. Polgár Rózsa textilművész, miután megtapasztalta Svájcban az egyes kantonok sajátos kultúráját természetesnek tekintő életformát, Magyarországra visszatérve, mintegy megragadta az „idők szellemének” megváltozott lehetőségét: és a magyar *Himnusz* megszövéseinek programja alapján művésztársaival megvalósították a nemzeti összetartozás eszméjének magasrendű kifejezését a kárpit elegáns és hagyományos műfajában. Dobrányi Ildikó a meggondolatlan privatizáció értéktisztító folyamatának szélviharában, ugyancsak a nemzeti emlékezet jeles évfordulóihoz kötött témákkal választotta művésztársaival a történelmi hagyományokba való kapaszkodás lehetséges megtartó erejét, összekötve azt a lehetséges felülemelkedés méltóságával a kisszerű belvitákon. A Kárpitmű-

hely átköltöztetésével, vezetőváltásokkal terhelt időszakban vették át a „stafétabotot” Lencsés Ida, Máder Indira és Balogh Edit. Hangsúlyoznunk kell, hogy ezt az egész tervezői, alkotói és kivitelezési folyamatot, a közös felelősségvállalás terheivel együtt, mind olyan kiváló kvalitású, egyéni karakterű művésznők vitték végig és viszik máig, akiktől nemcsak közös erőfeszítést, egyeztető képességet, sok alázatot kívánt meg mindez, hanem egyre elmélyültebb szellemi kutatómunkát is. A szemléleti változásokat is folyamatosan követve, választott programjaikba egyrészt megtartották a kárpit klasszikus hagyományait, másrészt beépítették és hangsúlyozták is egyéni technikai újításait. A választott témák és időpontok önmagukért beszélnek. Például egészen újfajta szellemi és gyakorlati megközelítéssel, az űrrepülések felvételeinek nyomán szőtték meg az *Európa fényei* című 2010–11-es alkotásukat az Európai Unió soros magyar elnökségének tiszteletére. A *Duna-Limes* című 2011–12-es, tíz négyzetméteres, ugyancsak hatalmas közös alkotásuk a Duna menti népek a nagy folyó által összekötő dimenzióit mutatta meg, utalva a Római Birodalom e területeket magába foglaló határaitra, a birodalmak történelmi érintkezési pontjaira. Ezt a művet nem véletlenül állították ki az ugyancsak különleges magyar kezdeményezésű, Keszthelyen rendezett *Pelso* kiállításon, amely a Balatonnak az egykori római Pannonia területével összefüggő koncepciójában fogant. A nemzeti hagyomány történeti és filozofikus megközelítésével egyaránt megfogalmazott *Az egész töredéke, a töredékek egésze* című Petőfi-tisztelgés (2013–2014), majd 2014–2015-ös Radnóti-emlékkárpittal folytatták ezeket a közösségi műveket. A *Kárpit 3* nemzetközi kiállítás 2017-es vigadóbeli bemutatkozását tehát ezen összefüggések és az éppen csak érintett motívumok ismeretében lehet értelmezni.

## A jelen témája és Pandora utódai

A kiállításban, a katalógus szerint 58 magyar, 6 külföldön élő vagy onnan áttelepült magyar és 18 különféle országból a pályázati felhívásra jelentkezett külföldi művész vett részt. Terjedelmi okokból azonban csak a magyar szereplőkre térek ki.

A kiállításra való szellemi ráhangolódást egyórányi francia film vetítése segíti elő, amely annak az franciaországi angers-i kastélyban őrzött, XIV. században évtizedekig készült hatalmas (103 méternyiek megmaradt darabjai is), apokaliptikus kárpitnak a történetét, elemzéseit és jeleneteit foglalja össze, amely a saját korának leprajárványos és háborús nyomorúságából merítette jellemző realiztikus képeit. Ezeket ötvözte a Biblia *Jelenések könyvének* profetikus látomásával, a középkor jelképeivel, a világ pusztulásának, az emberi bűnhódések szívszorogató ábrázolásaival, a jó és a rossz gigászi küzdelmeinek elbeszélésével (továbbá a francia gobelinkészítés ez esetben alkalmazott különlegességével: a kárpit mindkét oldalát egyaránt tökéletesre szőtték). A *Kárpit 3* kiállítás választott témájának megértéséhez néhány dolgot érdemes figyelembe

venni. Mind az előkészületekkel kapcsolatos tudnivalók, a szerződéssel felérő pályázati felhívás, a zsűrizés, az egyszeri díjazás tényének 2016. decemberi megalapítása, majd a megnyitó után megismert személyei, a mai kor igényeinek megfelelő módon, megtalálhatók a Magyar Kárpitművészek Egyesületének (Hungarian Association of Tapestry Artists) magyar/angol honlapján ([karpitmuveszek.hu](http://karpitmuveszek.hu)).

A jelen íráshoz csupán idézek a pályázati felhívásból: „Az elmúlt években egyre több elmélet és modell bukkant fel, amelyek – válaszul a klasszikus tudományágak sikertelenségeire – különböző szempontokból és kontextusokban kutatják a valóságot, hogy a komplexitással és a rendszerekkel, mint a fenntarthatóság kihívásaival foglalkozzanak, [...] jelenleg a megbonthatatlan holisztikus megközelítés a jellemző.” Továbbá: „A kárpitművészetben a fotografikus gondolkodás térnyerése, majd az informatika technikai vívmányainak az elterjedése a kompozíciótól a kész művekig vezető hosszú és bonyolult folyamatot lényegesen egyszerűbbé tették.” A kiírás fogalmazója, Pápai Livia a témaválasztást így indokolja: „Az apokalipszis témájával a kárpitművészetnek azokra az időszakára reflektálunk, amikor az igazán monumentális középkori képsorozatok névtelen miniátorok munkáit nagyították föl. [...] korunk képkultúrája jellegzetesen összefügg a műfaj európai fénykorába született kárpitsorozatokkal. Ezek a művek nem egyszerűen a szegények Bibliájáról szólnak, a szöveg nélkül olvasható képről, hanem annak sűrítendő, átalakítható lehetőségeiről.” A művészek tehát nem kevesebbre vállalkoztak, mint hogy a globalizáció korában a maguk nyelvén kapcsolják össze „az értelmi és mentális különbségeket” (kiemelés a szerzőtől).

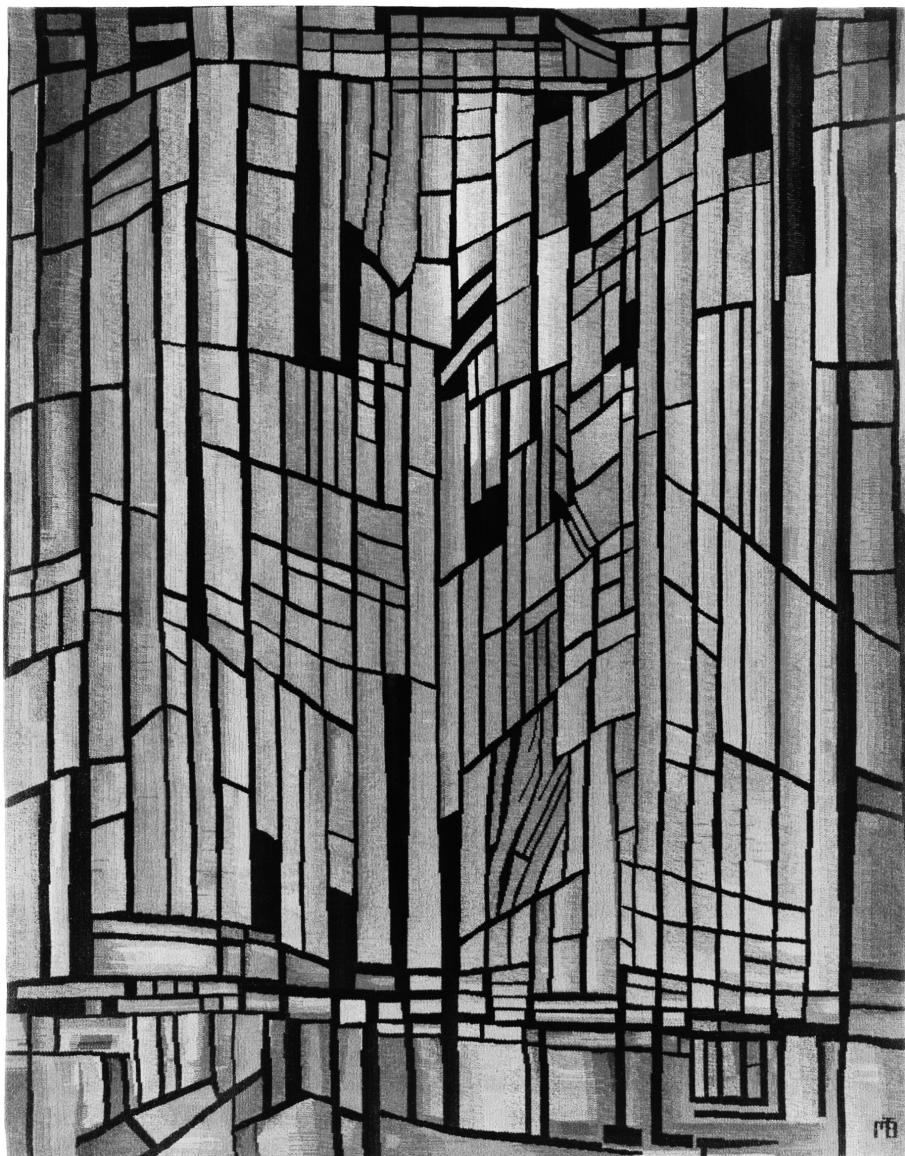
Mindezeket túl azonban szokatlan alaposággal fogtak neki konkrét egyéni, művészi alkotásainak, ugyanis az aktuális témaválasztást komoly előkészítő munka előzte meg. 2015-ben nagyszabású konferenciát rendeztek, amelynek az apokalipszis témájával foglalkozó történész-kutatók előadásai, illetve az egyik fő ihlető forrást adó kárpitot őrző francia múzeum kutatóinak, valamint a rendező magyar művészek előadásai szerepeltek, majd külön katalógusban magyar-angol nyelven jelentek meg. Ezzel az előkészítő elméleti munkával nagymértékben hozzájárultak a művek nemzetközi és történeti dimenzióban lehetséges elemző értékeléséhez, amelyre itt nem térhetünk ki. De a művészet-történeti hitelesség kedvéért meg kell említenünk, hogy a téma legátfogóbb műveltségű kutatójának nagyhatású írását dr. Hubbes László Attilától, a Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetem Csíkszeredai Karának (más angliai egyetemeken is előadó) egyetemi adjunktusától olvashatjuk, akit más erdélyi előadókkal egyetemben – mint pl. a leuveni és a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságtudományi Tanszékének igazgatóját, dr. Zsolnai Lászlót is – a Marosvásárhelyen végzett Balogh Edit művésznő, az egyesület mai elnöke kérte fel. A magyar kiállítás koncepcióját ezek nyomán alapvetően az egyébként a columbiai és más ázsiai őskultúrák kutatásában elmélyült Pápai Livia művésznő alakította ki. Ezek alapján a 2017-es *Kárpit 3* kiállítás alkotói – felismerve a XXI. század

szellemi és technikai eredményeinek globális mértékű, pusztító, valódi és lehetséges folyamatait – ennek a folyamatnak a hitbeli és a materiális kapcsolódási pontjait próbálták megközelíteni számos egyéni, különleges hangsúlyú technikával és szellemi inspirációval.

Néhány ezekből a művészi és teológiai ihletésű gondolatokból. Balogh Edit az angers-i Apokalipszishez több szálon is kötődik *Mennyei Jeruzsálem* című kárpitjával. Ő ezt írta a művéhez: „a kárpithoz sok idő kell, mégis időtlen”, majd így folytatja: „az Apokalipszis a titkok fellebbező fátyla. Lehet-e más célja az alkotónak, mint a titkokat szőnyege által fedje fel?” A kép-a-képben kompozíció sejtelmes hátterében mintha az alfa és az ómega szimbólumokból az ómega önmagában vissza-visszaalakuló, elhomályosuló képe lebegne. Baráth Hajnal *Amikor felbomlik a kánon* című, gyapjú- és karbon szálakból szőtt művéhez írta: „Fontos szempont volt már a tervezés időszakában, hogy olyan anyagokat használjak fel, amelyek különböző megvilágításban más és más tulajdonságaikat fedik fel.” Kókay Krisztina gyapjú és pamut szövésű *Fohász* című művéhez egy őskori kőrajz által ihletett arcmásfelét választott, írván, hogy a fohász számára az ősök közbenjárását ígéri, Nagy Judit a 2010 óta egymás után szőtt tízdarabos *Predestinatio* műsorozatát magánmitológiája megtestesítőinek vallja, „élethelyzet, [...] vélemény, egyensúly, mérték, összegzés”. Sipos Éva az *Egyedül az öröklét működik* című, gyapjú- és selyemszálakból szőtt, rejtelmesen homályló művének ihletőjéül Pilinszky János *Kegyelem* című verssorát választotta: „Megadatott a kegyelem: miközben minden áll és hallgat, egyedül az öröklét működik.” Sipos szerint *tehát magában rejti a végességet, ha van eleje, lesz vége is*, de nem a végtelenségig. Máder Indira a *Kezdetben vala az ige* című falikárpiton a víz szakrális jelentésrétegét fogalmazza meg. „A teremtés kezdetén a föld puszta volt, és üres. Isten lelke lebegett a vizek fölött” – mondja a művész, de sejteti az öröklét élte-tő vizét is. A víz fontosságát egy egészen szokatlan „képpel” hangsúlyozza Vajda Mária is *Ivóvíz aranyárban* című kárpitján: „A víz ügyével minden fenntartható fejlődési cél összefügg. Meghatározza az élet minőségét, és befolyásolja a gazdasági társadalmi kapcsolatokat.” Itt kell megjegyeznünk, talán nem véletlen, hogy a Magyar Köztársaság elnöke, dr. Áder János védnökségét elnyerték a kiállítás szervezői. S az sem véletlen, hogy a kiválóbbnál kiválóbb művek közül éppen Máder Indira kapta az MMA fődíját, illetve a Magyar Kárpitművészek Egyesülete által egyszeri alkalommal adható Aranygyapjú díjakat Sipos Éva, Vadja Márta és Pápai Livia nyerte el, de elismerésben részesült a kiállítás főbejáratánál elhelyezett *Aranyfal* is, amely az egyesület húszéves fennállásának évfordulójára szőtt ikonosztáz. A több mint száz mini textil (20×20 cm-es) művekben hangsúlyos szerepet kap az arany, mint spirituális anyag és szín.

A már említett dr. Zsolnai László közgazdász szerint, aki írásában ecseteli az üzleti metafizika nyomorúságát, erőszakosságát, végül azt a megállapítást teszi, hogy az üzleti civilizáció kultúrájának felismerése mellett születik meg a remény, amely szerint „csak a művészet mentheti meg a világot”. A gondolatgazdag két katalógus írásainak, valamint a nehéz feladatra vállalkozó művészek amúgy több

négyzetméternyi alkotásainak tanulmányozását további mérlegelések céljából ajánlom. A történeti kapcsolódásokhoz pedig egy másik művészettörténeti érték és különlegesség is hozzájárul: vitrinek óvó üvegfalai mögött tekinthetjük meg a párizsi Nemzeti Könyvtárban őrzött Dürer-rajzok digitális másolatait, a meseter apokalipsziszról alkotott látomásait, amely a későbbi korszakok változatos műfajú, zenei, irodalmi, képzőművészeti alkotásait is befolyásolták.



Marie-Thurmette Brichard, Franciaország: Töredékek (gyapjú, 205×162 cm)